

ЛОГВІНОВСЬКА Л. М.

*кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології та педагогіки
Київського міжнародного університету, м. Київ*

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ГІДНОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті розкрито психологічні аспекти становлення та розвитку особистісної гідності сучасної молоді. Здійснено загальну характеристику особливостей формування гідності особистості. Визначено психологічний зміст поняття особистісна гідність. Проаналізовано детермінанти розвитку особистісної гідності сучасної молоді. Розкрито роль факторів і умов сімейного та освітнього виховного середовища на формування особистісної гідності сучасної молоді

Ключові слова: *особистість, гідність, особистісна гідність, самосвідомість, міжособистісна взаємодія, родинне виховання, освітнє середовище.*

Втратити гідність — це все одно, що
прирівняти себе до речі, стати
інструментом у руках інших людей,
при цьому здійснити це із власної волі.

І.Кант

Постановка проблеми. Сучасна психологічна наука дедалі частіше приділяє увагу дослідженню феноменів, які складають значну частину суб'єктивних переживань особистості і стосується таких категорій людського життя як «щастя», «надія», «відповідальність», «заздрість», «довіра» та інші. Психологічний феномен «гідність особистості» вирізняється серед інших тим, що він привертав увагу ще філософів Античності, але не зважаючи на свою давню історію залишився недостатньо науково обґрунтованим. Зокрема, він характеризується своєю неоднозначністю розуміння в різних психологічних, філософсько-етичних напрямках та складністю вирішення екзистенціальних проблем самовизначення особистості і як наслідок вирішення практичних задач морально-ціннісних відносин до інших людей. За умов трансформації світоглядних і ціннісних основ суспільства психологічний феномен «гідність» виявляє свою особливу актуальність.

Крім цього, у сучасному світі важливими є питання розвитку почуття гідності у підростаючого покоління як у майбутніх громадян суспільства. Формування гідності особистості починається ще з раннього дитинства та здійснюється під активним впливом сім'ї, а особливо під впливом школи та характеру взаємодії з учителем. Саме тому, актуальною проблемою сучасного періоду розвитку суспільства і формування молодого покоління є реорганізація освіти на основі фундаментальності духовних та моральних цінностей, у яких концентрова-

ний культурно-історичний, семантичний досвід нації, народу і людства, який передається від старшого покоління до молодшого, оновлюється освоєним актуальним змістом і закладає підґрунтя майбутнього. Адже, майбутнє країни і світу, значною мірою залежить від духовно-морального потенціалу молоді. У Законі України «Про освіту» зазначено, що метою сучасної освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Запроваджена реформа Міністерства освіти і науки України «Нова українська школа» також вбачає свою основну мету у створенні сприятливих умов для становлення особистості, її різнобічного розвитку, формуванні активного і свідомого громадянина України. Саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства, які у своїй як професійній, так і повсякденній діяльності зважають морально-етичний та публічний інтереси. Тому, дослідження психологічних аспектів становлення та розвитку особистісної гідності сучасної молоді, формування почуття особистісної гідності підростаючого покоління є актуальними питаннями для психологічної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній науковій психологічній літературі дедалі більше уваги науковців приділяється дослідженню проблем особистісної гідності. Зокрема, окремі аспекти феномену гідності особистості знайшли своє відображення в дослідженнях характерологічних особливостей особистості, дослідженні розвитку творчого потенціалу [4, 7, 11, 14]. Гідність розуміють як інтегративну характеристику цілісності особистості [11].

Гідність людини пов'язують із свободою, вільним вибором, вищими моральними почуттями; саморегуляцією моральної поведінки особистості; презумпцією гідності кожної особистості [1, 2, 4, 6, 8, 10, 11, 13].

Гідність особистості розкривають у взаємозв'язку із відповідальністю; з самосвідомістю, самоповагою, самооцінкою і Я-концепцією, з можливістю людини бути самоцінною; через сенс життя та загальнолюдські цінності [1, 3, 5, 6, 9, 12, 14].

Природу гідності людини висвітлююся через: самоставлення; самоцінність й самоповагу; моральну самосвідомість [1, 4, 6, 7, 8, 11, 12, 15]

Метою статті є дослідження становлення особистісної гідності сучасної молоді як інтегрального утворення особистості, що є результатом її розвитку, індикатором свідомості та самосвідомості.

Виклад основного матеріалу. На різних етапах історичного розвитку психологічний феномен «гідність» виявляв різний зміст. У філософських концепціях це поняття пов'язувалося з пошуком першооснов природи людини, її цінності у гідності, що робить її проблемою етико-філософською. Так, античні філософи досліджують проблему гідності в контексті пошуку людиною свого «arete» (αρετή), тобто «особливої активності речей і істот у відповідності зі своїм призна-

ченням» За Сократом, гідність людини – це здатність розумно і морально керувати своїм життям і на цій основі досягати успіху в ньому [13]. Згідно з поглядами Аристотеля, у понятті «гідність» переплетені моральні характеристики, тобто підвалини душі, цінність розумного судження, правильні вчинки і справжня ціна людини, яка за своїми проявами співвідноситься з її соціальним статусом. Це наскрізна, універсальна якість, що проходить через всі вчинки і всі відносини.

В епоху Відродження проблема гідності стала центральною темою філософських, етичних і естетичних трактатів. Гуманісти XIV-XVI ст. проголошували принцип високого покликання людини. Людина сама творець своєї власної форми. Гідність пов'язувалася з любов'ю і розумінням сенсу, мудрості і вічних цінностей життя. З часів відродження основою гідності людини утверджується свобода. Так, Ж. Ж. Руссо разом із учасниками, пов'язував почуття особистісної гідності зі свободою вибору [13].

У німецькій класичній філософії принцип гідності особистості максимально чітко проголосив Іммануїл Кант. Він утверджував самоцінність людської особистості та безумовність гідності людини з позиції абсолютної свободи та її особистої моральної відповідальності [3, С.138].

Ідея вибору і свободи набула широкого розвитку в рамках феноменологічного і екзистенціального напрямку (Карл Ясперс, Жан-Поль Сартр, Габріель Марсель, Моріс Мерло-Понті, Альбер Камю, Аббаньяно, Лев Шестов, Микола Бердяєв).

Отже, феномен гідності досить широко досліджувався у філософії. Його вивчення поєднувалося із дослідженням проблем свідомості, волі, свободи, вибору та інтелектуального осягнення реальності.

Психологічний зміст поняття гідність особистості, ґрунтується на філософській базі досліджень проблеми «Я» і безпосередньо пов'язаний із змістом феноменів «самоцінність», «Я-концепція», «образ Я», «самооцінка», «самостворення», «самоповага». Також, проблема гідності розглядається в контексті вивчення моральності, розвитку моральної свідомості особистості [1, 2, 5, 6, 7, 11, 14, 15].

Заслужують на увагу дослідження розвитку моральної самосвідомості людини у концепції Ж. Піаже на основі вивчення феномену «децентрації» при формуванні когнітивних здібностей дітей, зокрема, при формуванні у них системи моральних суджень. Ґрунтуючись на положеннях теорії Ж. Піаже, Л. Кольберг [16] розробив «когнітивно-еволюційну теорію моралізації» і виділив рівні морального розвитку. Як і Ж. Піаже, Л. Кольберг вказував на соціальну детермінацію моральності. Він вважав, що розвиток моральної свідомості відбувається впродовж усього життя людини і не залежить від релігійних, національних і статусних відмінностей. Важливо, що дослідження Л. Колбергом структури ланок, які опосередковують моральну поведінку, зумовлює необхідність аналізу психологічних утворень, що не належать до

сфери моралі: вміння адекватно реагувати, звички діяти морально, сила волі, або еґо–контроль, які фігурують в концепціях особистісного розвитку Е. Еріксона [15] і за змістом виявляють ознаки особистісної диспозиції особистісної гідності. Становлення моральної особистості пов'язано не тільки із засвоєнням моральних норм, а й з формуванням індивідуального світогляду, вирішенням екзистенціальних проблем, пошуком сенсу життя.

В інформаційно-пізнавальному плані важливе розуміння сутності категорії гідності та її атрибутів. В атрибутивному аспекті гідність особистості включає такі основні етико-психологічні, соціально- та індивідуально-психологічні риси, як: потреба в самоповазі, у визнанні своєї самоцінності; вимогливість до себе; шляхетність; авторитет; сумлінність; правдивість перед собою; самоконтроль; почуття відповідальності перед власною совістю; самолюбство тощо. [11, С.34]

У такому розумінні поняття гідності суттєво доповнюють категоріально-поняттєвий апарат гуманістичної психології. За цими поняттями стоїть величезний культурний, духовний, творчий потенціал особистості, її величезна цінність і самоцінність, ключем доступу до яких є гідність людини [6, 15].

У центрі уваги вчених залишається проблема всебічного розвитку особистості, здатної до самореалізації, гармонійних відносин з оточуючими, а також з почуттям поваги до себе та інших [1, 7, 8].

Почуття особистісної гідності виступає важливим психологічним проявом загальної гуманістичної картини світу особистості (Б.С. Братусь [1], В.І. Слободчиков [12]). Цей прояв дозволяє чітко розмежувати еґоцентричний та гуманістичний полюси як у сприйнятті світу, так і його перетворення [5]. Така функція почуття особистісної гідності стає можливою, оскільки досвід гуманістичного ставлення до світу не можливий без досвіду гуманістичного ставлення себе. А визнання себе без визнання інших перетворює почуття особистісної гідності в спотворене перебільшення особистісної гідності.

Отже, у почутті особистісної гідності проявляється єдність індивідуального досвіду, коли послідовність та передбачуваність особистісних проявів говорить про цілісність особистості, у той час як непослідовність і непередбачуваність поведінки може свідчити про нещирість, нечесність і ненадійність особистості.

Таким чином, почуття особистісної гідності функціонує як психологічна основа особистості, надає стійкості і спрямованості діяльності, поведінці та відносинам. Особливу роль особистісна гідність відіграє у формуванні почуття відповідальності особистості. У цьому контексті відповідальність є засобом внутрішнього контролю особистості при формуванні особистісної гідності.

Особливого значення у розвиток почуття особистісної гідності мали праці з області міжособистісних відносин, які впливають на становлення ставлення особистості себе, діяльності, оточенню. У цьому кон-

тексті значний інтерес становить вивчення формування гідності особистості як цінності у сприйманні себе серед інших. У сучасних психологічних дослідженнях зазначається ціннісна сутність почуття особистісної гідності, яке визначає психологічне самопочуття особистості.

Центральними постають наукові праці щодо розвитку почуття особистісної гідності у процесі сімейного виховання та в освітньому середовищі. Для формування особистісної гідності ключовим є ідея щодо сприймання себе як цінності [7, 8, 11].

Становлення особистості, зокрема її гідності має своїм природним витоком почуттєво-енергетичне єднання та співпереживання батьків у сім'ї, у безумовності прийняття та любові матері та батька, в енергетичному, психоемоційному та інформаційному взаємозв'язку всіх членів сім'ї. З цієї причини сім'ю цілком обґрунтовано слід вважати генератором становлення і особистості і суспільства, первинним освітнім простором.

Становлення особистості дитини ґрунтує вибір нею моделі поведінки емоційно значущого для неї дорослого. Вибраний дитиною дорослий (батько, мати) отримує статус значущого і тому відбувається зрушення в емоційному психологічному просторі формування поведінки в бік значущої для дитини батька. Емоційне тяжіння і вибір дитиною значущого батька посилює зв'язок і вплив особистості цього дорослого на розвиток дитини і цим зменшує силу впливу інших дорослих.

Іншим важливим чинником у розвитку почуття особистісної гідності є освітнє середовище. Саме сім'я разом зі школою створює той найважливіший комплекс факторів і умов виховного середовища, який визначає ефективність всього виховного процесу. У Законі України «Про освіту» підкреслюється, що в основу національного виховання мають бути покладені принципи єдності сім'ї і школи, наступності і єдності поколінь. Школа має продовжувати родинно-сімейне виховання, працювати в тісному контакті з батьками, налагоджувати взаємозв'язок між школою і родиною, бо це – основа, передумова підвищення активності, навчання та виховання».

Першочерговою цінністю сучасної української школи визнано формування гідності особистості. Зокрема зазначається, що гідність не може бути успадкованою чи вродженою рисою характеру, вона є цінністю, яка напрацьовується та формується, зокрема й через певні суперечливі ситуації, коли зачіпаються моральні підвалини особистості.

Психологічно важливо наголосити, що формування почуття особистісної гідності в учнів залежить від тієї ролі, яку грає вчитель у класі. Зокрема, вчитель має право бути «джерелом знань», карати та заохочувати учнів; формувати їх ціннісні судження; допомагати порадами тощо. Для прикладу, будучи «джерелом знань», вчитель може як стимулювати, так і пригнічувати пізнавальну ініціативу, прискорюючи/затримаючи формування почуття особистісної гідності. Це доводить значимість ролі вчителя у розвитку почуття особистісної гідності

учнів. Складність розв'язання задачі формування особистісної гідності учня обумовлене тим, що вчитель, як значима персона, може як сприяти, так і перешкоджати формуванню почуття особистої гідності.

Також почуття особистої гідності може бути розглянуто як системне утворення з позиції учня. Воно являє собою моральні особливості особистості учня, прояв ним незалежної індивідуальності, форму ставлення до інших, ставлення до себе як до цінності, прояв егоцентризму, емоційність самосприйняття, самопізнання, соціальну роль та стильовий атрибут поведінки.

Ця структура дозволяє прогнозувати особливості формування почуття особистої гідності як складну властивість особистості учня, де почуття особистої гідності виступає і як система, і ставлення вчителя до учня, де системоутворюючим може стати будь-який компонент.

Таким чином, питання формування особистої гідності сучасної молоді є надзвичайно актуальними. Гідність традиційно постає як невід'ємна характеристика людини. Поняття «гідності» полісемантичне та використовується для підкреслення цінності, доброчесності, переваги, а також користі, ціни, вартості. Гідність розглядається як складне інтегративне особистісне утворення, що забезпечує перманентний розвиток людини і послідовне досягнення нею значущих результатів у соціальній сфері, сфері інтелектуальних досягнень, а також зоні особистісного і духовного розвитку. «гідність» традиційно постає як невід'ємна характеристика людини.

Ключова ідея розуміння гідності полягає у тому, що людина самим фактом свого народження заслуговує на те, аби суспільство визнавало її індивідуальність та її переконання, що, натомість, зобов'язує її з повагою ставитися до законних інтересів інших та суспільства загалом. Гідність є базовим елементом самосвідомості людини, усвідомлення нею своєї неповторності, необхідності цінувати себе, а також аналізувати себе з боку.

Почуття особистісної гідності функціонує як психологічна основа особистості, яка надає стійкості і спрямованості діяльності, поведінці та міжособистісним відносинам.

Зміст повсякденного сімейного і освітнього виховання визначається наявністю динамічних емоційно-когнітивних особливостей системи стосунків із навколишнім світом і складними мережами взаємодії між ними. На розвиток гідності особистості значний вплив виявляють суспільні цінності, домінуюча система культури, якими визначається певний варіант розуміння процесу розвитку та показники соціально-психологічних умов для розвитку гідності особистості: прийняття себе та іншого, свобода вибору, рівень особистої відповідальності. Тому, для формування особистісної гідності сучасної молоді важливими є послідовна реалізація принципів Нової української школи, переосмислення сімейного досвіду й розширення меж родинних установок, цінностей і традицій. Адже, освітній простір та досвід сімейної

взаємодії є визначальною соціально-психологічною умовою становлення особистості, зокрема, особистісної гідності.

Список використаних джерел

1. Братусь Б. С. Нравственное сознание личности. Психологическое исследование. — Москва: Знание, 1985. — 64с.
2. Выготский Л. С. Психология / Л.С. Выготский. — Москва: Изд-во ЭКSMO—Пресс, 2002. — 1008 с.
3. Кант И. Метафизика нравов в двухчастях/ И. Кант // Сочинения : в 6 т. — Т. 4. Ч. 2. — М. : Мысль, 1965. — С. 107–438.
4. Коновальчук В. І. Розвиток творчого потенціалу особистості у просторі освіти. — Дис... док. філософ. наук. — Інститут вищої освіти НАПН України. — Київ, 2017. — 469с.
5. Леонтьев Д. А. Очерк психологи личности /Д. А. Леонтьев. — Москва: Смысл, 1997. — 64 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. — СПб.: Питер, 2003. — 352 с.
7. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития : учеб. пос. для студ. сред. пед. учеб. зав. — Изд. 2-е, стер. — М. : Издательский центр «Академия», 2004. — 256 с.
8. Мучник А. Г. Философия достоинства, свободы и прав человека / А. Г. Мучник. — К.: Парламентское издательство, 2009. — 672 с.
9. Куницына В. Н. Сила Я и самоуважение //Психология: [Учебник] / под ред А. А. Крылова. — Москва: Проспект, 1998. — С. 283 — 286.
10. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості / Е. О. Помиткін. — Монографія. — К.: Наш час, 2007. — 280 с.
11. Рибалка В.В. Психологія честі та гідності особистості: культурологічні та аксіологічні аспекти: наук.-метод. посіб. / В.В.Рибалка.- К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2011. — 428 с.
12. Слободчиков В. И., Исаев Е. И. Основы психологической антропологии. Психология человека: Введение в психологию субъективности: [учебное пособие для вузов]. — Москва: Школа—Пресс, 1995. — 384с.
13. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. — 416с.
14. Турбан В.В. Етика та мораль особистості: конфлікт, когнітивний дисонанс і толерантність / В.В.Турбан // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Психологія обдарованості. — К.,Т.6, вип.. 16. — С.46-55.
15. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис/ Э. Эриксон; пер с англ. — Москва: Флинта: МПСИ: Прогресс, 2006 — 342 с.
16. KohlbergL. Moralstagesandmoralization. - /L. Kohlberg. - NewYork: Winston, 1975. — 125 p

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bratus' B. S. Nравstvennoe soznanie lichnosti. Psihologicheskoe issledovanie. — Moskva: Znanie, 1985. — 64s.
2. Vygotskij L. S. Psihologiya / L.S. Vygotskij. — Moskva: Izd-vo EKSMO—Press, 2002. — 1008 s.
3. Kant I. Metafizika нравов v dvuhchastyah/ I. Kant // Sochineniya : v 6 t. — T. 4. CH. 2. — M. : Mysl', 1965. — S. 107–438.
4. Konoval'chuk V. I. Rozvitok tvorchogo potencialu osobistosti u prostori osviti. — Dis... dok. filosof. nauk. — Institut vishchoї osviti NAPN Ukraїni. — Kїiv, 2017. — 469s.
5. Leont'ev D. A. Ocherk psihologi lichnosti /D. A. Leont'ev. — Moskva: Smysl, 1997. — 64 s.

6. Maslou A. Motivaciya i lichnost' / A. Maslou. — SPb.: Piter, 2003. — 352 s.
7. Maralov V. G. Osnovy samopoznaniya i samorazvitiya : ucheb. pos. dlya stud. sred. ped. ucheb. zav. — Izd. 2-e, ster. — M. : Izdatel'skij centr «Akademiya», 2004. — 256 s.
8. Muchnik A. G. Filosofiya dostoinstva, svobody i prav cheloveka / A. G. Muchnik. — K.: Parlamentskoe izdatel'stvo, 2009. — 672 s.
9. Kunicyna V. N. Sila YA i samouvazhenie //Psihologiya: [Uchebnik] / pod red A. A. Krylova. — Moskva: Prospekt, 1998. — S. 283 — 286.
10. Pomitkin E. O. Psihologiya duhovnogo rozvitku osobistosti / E. O. Pomitkin. — Monografiya. — K.: Nash chas, 2007. — 280 s.
11. Ribalka V.V. Psihologiya chesti ta gidnosti osobistosti: kul'turologichni ta aksiologichni aspekti: nauk.-metod. posib. / V.V.Ribalka.- K.: TOV «Informacijni sistemi», 2011. — 428 s.
12. Slobodchikov V. I., Isaev E. I. Osnovy psihologicheskoy antropologii. Psihologiya cheloveka: Vvedenie v psihologiyu sub"ektivnosti: [uchebnoe posobie dlya vuzov]. — Moskva: SHkola–Press, 1995. — 384s.
13. Toftul M. G. Suchasnij slovník z etiki. — ZHitomir: Vid-vo ZHDU im. I. Franka, 2014. — 416s.
14. Turban V.V. Etika ta moral' osobistosti: konflikt, kognitivnij disonans i tolerantnist' / V.V.Turban // Aktual'ni problemi psihologii: Zbirnik naukovih prac' Institutu psihologii imeni G.S. Kostyuka. Psihologiya obdarovanosti. — K.,T.6, vip.. 16. — S.46-55.
15. Erikson E. Identichnost': yunost' i krizis/ E. Erikson; per s ang. — Moskva: Flinta: MPSI: Progress, 2006 — 342 s.
16. KohlbergL. Moralstagesandmoralization. - /L. Kohlberg. - NewYork: Winston, 1975. — 125 p.

Logvinovska L.M.

FORMATION OF PERSONAL DIGNITY OF MODERN YOUTH

The article reveals the psychological aspects of the formation and development of personal dignity of modern youth. The general characteristic of features of formation of dignity of the person is carried out. The psychological meaning of the concept of personal dignity is determined. The determinants of the development of personal dignity of modern youth are analyzed. The role of factors and conditions of family and educational environment in the formation of personal dignity of modern youth is revealed.

Keywords: *personality, dignity, personal dignity, self-awareness, interpersonal interaction, family upbringing, educational environment.*

Логвиновская Л.М.

СТАНОВЛЕНИЕ ЛИЧНОГО ДОСТОИНСТВА СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье раскрыты психологические аспекты становления и развития личного достоинства современной молодежи. Осуществлена общая характеристика особенностей формирования достоинства личности. Определено психологическое содержание понятия личностное достоинство. Проанализированы детерминанты развития личностного достоинства современной молодежи. Раскрыта роль факторов и условий семейной и образовательной воспитательной среды для формирования личностного достоинства современной молодежи.

Ключевые слова: *личность, достоинство, личностное достоинство, самосознание, межличностное взаимодействие, семейное воспитание, образовательная среда*